

Gromadzki, Witold

"Dylematy ewolucji", Michał Heller,
Józef Życiński, Kraków 1990 : [recenzja]

Studia Teologiczne 10, 302-303

1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Michał Heller, Józef Życiński, *Dylematy ewolucji*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1990, ss. 188.

Termin „ewolucja” należy do najbardziej kontrowersyjnych we współczesnej nauce. Znalazł on szerokie zastosowanie w dyscyplinach wiedzy przyrodniczej, filozoficznej, historycznej, a nawet teologicznej. Każda z tych dziedzin wiedzy posługuje się nim, rozpatrując go w innym aspekcie. Doprowadziło to w konsekwencji do dewaluacji pojęcia od strony znaczeniowej. Współczesna interpretacja terminu „ewolucja” zależy już nie tylko od dziedziny wiedzy, ale nawet od badacza. Doniosłe w skutki stało się spojrzenie na zagadnienie w perspektywie etycznej i teologicznej. Sytuacja ogólnej dezorientacji, która się wytworzyła po ponad stu latach posługiwania się tym pojęciem, dotychczas nie zdefiniowanym, wymaga wnikliwej analizy i korekty. Próbę krytycznego ustosunkowania się do zagadnienia wyraża książka pióra dwóch znanych kosmologów: Michała Hellera i Józefa Życińskiego (jeden z rozdziałów napisał T. Pietrucha) *Dylematy ewolucji* znane są czytelnikom „Przeglądu Powszechnego” w lamach którego ukazały się w formie cyklu artykułów. Książka stanowi ich usystematyzowaną i opracowaną w pięciu częściach (siedemnaście rozdziałów) postać. Część pierwsza zawiera rozdziały, których treść dotyczy: filozoficznych pytań ewolucji (J. Życiński, s. 10-18), „fizyki niezmiennego nieba” (J. Życiński s. 19-28), źródeł biologii niearystotelesowej (J. Życiński, s. 29-39), pytań stawianych ewolucji przez fizykę (M. Heller, s. 40-50).

Część druga, zatytułowana „Wielkie Pytanie”, wypełniają rozdziały, w których zostały poruszone problemy dotyczące: fizyki Parmenidesa i teorii względności (M. Heller, s. 52-60), czasu i historii Wszechświata (M. Heller, s. 60-68), postępu i doskonałości w ewoluującej przyrodzie (J. Życiński, s. 69-78), ewolucji twórczej (J. Życiński, s. 79-86), celu i konieczności w ewolucji (J. Życiński, s. 87-95), możliwości ocalenia myślenia ewolucyjnego (M. Heller, s. 96-102).

W części trzeciej — „Fizyczne i biologiczne podstawy ewolucji”, autorzy starają się podać odpowiedzi na pytania odnośnie: stanu równowagi termodynamicznej (M. Heller, s. 104-110), współczesnego neodarwinizmu (T. Pietrucha 111-119), redukcjonizmu i witalizmu (M. Heller, s. 120-128).

Rozdziały części czwartej — „Bóg i Ewolucja”, dotyczą: stosunku teologicznego ujęcia stworzenia do ewolucjonistycznego (M. Heller, s. 130-136), dziejów relacji między kreacjonizmem a ewolucjonizmem (M. Heller, s. 137-148). W części piątej przedstawiono zasady: antropiczną B. Cartera (M. Heller, s. 150-160) i socjobiologiczną O. Wilsona (J. Życiński, s. 161-172). Wstępem opatrzył „Dylematy ewolucji” M. Heller, zaś zakończeniem J. Życiński.

Spółka autorska dokonała analizy kilku modeli, dających się zasadniczo sprowadzić do dwóch typów: statycznego (stacjonarny) i dynamicznego (ewolucyjny). Model stacjonarny — „model niezmiennego nieba” — znalazł zastosowanie w wiekach średnich. Oparty na arystotelesowskim hylemorfizmie, ptolemeuszowskim geocentryzmie i klasyfikacji organizmów żywych według żywiołów, nie dopuszczał zmienności w przyrodzie. Trwała pozycje w ciągu wieków swojego funkcjonowania zawdzięczał, oprócz autorytetu Biblii literalnie odczytanej i motologizującego spojrzenia na rzeczywistość, przesłankom psychologicznym. Nowa jakość mogła w nim zaistnieć wyłącznie wskutek interwencji Boga. Wyprowadzenie jej z bytów już istniejących było niemożliwe i niedopuszczalne. System stacjonarny, w wyniku ścisłego określenia pozycji ontycznej w hierarchii bytów, wykluczał jakkolwiek niespodziankę, niemiłe zaskoczenie. Dawał poczucie bezpieczeństwa. Dlatego wszelkie próby zakwestionowania realnej przydatności lub naukowej wartości modelu musiały spotkać się z gwałtowną reakcją tak uczonych, jak i „prostaczków”. Ale ptolemeuszowskie i arystotelesowskie rozumienie świata domagało się weryfikacji, której nie sposób było uniknąć. J. Życiński ustosunkował się następująco: „Antyewolucjonistyczne założenia okazały się ostatecznie naiwnymi wyobrażeniami, pozbawionymi jakiegokolwiek doniosłości filozoficznej” (s. 27). Na następnej stronie dodał: „... trudno powstrzymać się od zdziwienia, iż arystotelesowska wizja przyrody mogła tak długo się utrzymywać, mimo braku merytorycznych uzasadnień” (s. 28). Broniono „optymistycznej epistemologii” (s. 23).

Model dynamiczny stanowi reakcję na błędne spojrzenie statyczne. M. Heller i J. Życiński przedstawili syntetyczną analizę systemu ewolucjonistycznego, opierając swoje wywody na danych z zakresu fizyki i biologii. Wyeksponowali oni kategorie zmienności jako podstawową w ewoluującej przyrodzie — tak w skali mikroskopijnej, jak i makroskopowej. Zaakcentowali przy tym kontrowersyjność rozwiązania dynamicznego. Dzięki osiągnięciom w dziedzinie termodynamiki stało się możliwym — w pewnym stopniu — rozwiązanie problemów: kierunku czasu, historii w ewoluującym układzie, struktury procesów ewolucyjnych. Wyznaczono trzy strzałki czasu, określające kierunek przemian: kosmologiczną, elektromagnetyczną, termodynamiczną. Modelom Wszechświata — otwartemu i zamkniętemu — przeciwstawiono rozwiązanie zaproponowane przez termodynamikę nielini-

wa, która odsuwa wizję totalnej zagłady życia. Autorzy dokonali też konfrontacji modelu z nauczaniem Kościola.

M. Heller i J. Życiński oryginalnie potraktowali pojęcie ewolucji. Niewątpliwa swoboda, werwa pisarska (tak rzadko spotykana u naukowców) dały o sobie znać na kartkach książki. Na podkreślenie zasługują: przystępny i fachowy język, prosty, klarowny styl, przejrzysta budowa pracy. Obok ostatnich cech, od strony formalnej można wyróżnić kilka właściwości dyskusyjnych pozycji. Zrozumiałe wydają się trudności techniczne, jeśli wziąć pod uwagę liczbę autorów (aż trzech). Jakże jednak usprawiedliwić takie usterki, jak: brak odpowiedniej ilości przypisów (T. Pietrucha nie zamieścił nawet jednego), brak zestawu bibliograficznego wykorzystanej literatury, zaangażowanie emocjonalne (np. w rozdziale o „fizyce niezmiennego nieba”), brak indeksu pojęć (choć indeks osobowy występuje), brak streszczenia obcojęzycznego. Poza wymienionymi, różnie można ustosunkować się do takich sformułowań, jak: „Czy ewolucyjne wyjaśnianie świata domaga się wyjaśnienia?”. Od strony merytorycznej na uwagę zasługuje interpretacja zagadnień fizycznych, biologicznych i teologicznych. Autorzy posłużyli się metodą całościową, dokonując syntezy nauki i wiary. Badania naukowe służą pogłębieniu wiary. Ona zaś plasuje się jakby na przedłużeniu poznania empirycznego. Spółka autorska wskazała także na potrzebę uściślenia terminologii ewolucjonistycznej. Zdefiniowania wymagają takie pojęcia, jak: ewolucja (termin pozostający ciągle brzemieniowym znaczeniowo), gatunek, zmienność wewnątrzgatunkowa, specjacja (problem doboru naturalnego), czas, historia... Dyskusyjnymi są również nadal zagadnienia związane z przyjęciem określonego modelu Wszechświata, zastowaniem praw termodynamiki w procesach ewolucyjnych.

Dylematy ewolucji M. Hellera i J. Życińskiego, mimo pewnych braków i niedociągnięć, mogą liczyć na żywe zainteresowanie nie tylko ze strony kolekcjonerów. Chociażby z tego względu, że adekwatnie odzwierciedlają aktualną sytuację, panującą we współczesnej nauce. Dylematy ewolucji wciąż pozostają nie rozstrzygnięte, pozostają dylematami...

Witold Gromadzki

Andrzej Grzegorzycy k, *Mała propedeutyka filozofii naukowej*, PAX, Warszawa 1989, ss. XXX, 116.

Andrzej Grzegorzycy k pracuje na Uniwersytecie Warszawskim. Jego specjalnością jest matematyka, aczkolwiek wykracza on nieraz poza jej zakres. Takim przykładem jest wyżej wymieniona książka. Została ona wydana przez Instytut Wydawniczy PAX.

„Filozofia” jest terminem, który w ciągu całego cyklu historii ulegał zmianom pod względem zakresu i treści. W starożytności termin oznaczał całokształt wiedzy racjonalnej. Z biegiem czasu, w miarę wyodrębnienia się nauk szczegółowych, zakres i przedmiot badań filozofii ulegał zmianie. I tak w XIX w. do działów filozofii zaliczano: metafizykę czyli ontologię, psychologię, etykę i estetykę. W XIX w. oderwały się od filozofii i usamodzielnili: logika formalna, psychologia i socjologia. A obecnie do działów filozofii zalicza się: ontologię, teorię poznania oraz związane z nią problemy metodologii nauk, etykę, estetykę oraz tzw. filozofię człowieka czyli antropologię filozoficzną. Współcześnie, na gruncie problemu stosunku filozofii do nauk szczegółowych, istotnego znaczenia nabrało pojęcie filozofii naukowej. Filozofia naukowa buduje swoje tezy jako uogólnienia lub interpretacje wyników badań nauk szczegółowych i stara się stosować wszystkie zasady myślenia naukowego przy ich uzasadnianiu. *Mała propedeutyka filozofii naukowej* Andrzeja Grzegorzycy k jest wstępem do filozofii naukowej. Autor w rozdziale pierwszym przedstawia charakterystykę filozofii naukowej, a w dalszych sześciu rozdziałach poszczególne jej koncepcje. Na końcu książki umieszcza podsumowanie i wskazuje na perspektywy filozofii naukowej. Rozdział pierwszy pt. Wstępna charakterystyka filozofii naukowej (s. 11-21) podaje na wstępie jej cel, a więc ogólny opis świata i życia, dołącza do tego różnorodność sposobów filozofowania. Zwraca dalej Autor uwagę na cechy filozofii naukowej: pierwsza — analityczność związana z uwagami dotyczącymi języka, druga — empiryzm odwołuje się do doświadczenia, trzecia — to korzystanie z naukowej wiedzy i metodologii. Dalszym elementem składowym tego rozdziału jest ocena istotności zjawisk oraz nastawienie ontologiczne i gnozeologiczne w filozofii. Rozdział ten kończy logiczna struktura wiedzy. Rozdział drugi pt. Ogólna struktura świata — Filozofia wszelkiego bytu (s. 22-35) zawiera następujące zagadnienia: świat jako zbiór rzeczy o różnych właściwościach, istnienie rzeczy a istnienie właściwości i związków między rzeczami, bogactwo związków między rzeczami, właściwości oraz zbiorów — wydarzenia w ujęciu reistycznym, spraw-